Antwoord op lezersbrief van Etienne Vermeersch getiteld 'De onbestaande moraal van Herman De Dijn'.

In een 'Brief van de dag' in *De Morgen* van woensdag 2 februari 2011 (zie hieronder), reageert Etienne Vermeersch op mijn opiniestuk in *De Morgen* van 31 januari getiteld 'De betwistbare moraal van Etienne Vermeersch' (een titel die niet ik, maar een redacteur had gekozen).

Collega Vermeersch klaagt dat ik een simplistisch beeld van zijn ethiek heb gegeven en verwijst voor een juist beeld naar allerlei publicaties waarvan één zelfs nog moet verschijnen. Ik heb gewoon gereageerd op basis van de opsomming van zijn ethische principes zoals die in zijn bijdrage in DM van december 1979 werd gegeven en die hij in zijn reactie op een opiniestuk van collega Filip Buekens (DM 28 januari 2011) uitdrukkelijk herbevestigde. Daar zegde hij dat hij wel zijn opvatting over de toelaatbaarheid van pedofilie, niet echter zijn ethische principes heeft herzien. Wie de beide bijdragen van Vermeersch aandachtig leest, kan moeilijk anders dan die in utilistische, eudaimonistische of consequentialistische zin te verstaan. Waarom zou iemand die op een opiniebijdrage reageert eerst alle werken van de auteur van die bijdrage moeten lezen, laat staan wachten tot al zijn boeken verschenen zijn.

Een van de punten in mijn betoog was dat de wijziging in zijn standpunt tegenover pedofilie - die ik natuurlijk toejuich – niet, zoals Vermeersch beweert, lijkt te steunen op nieuwe wetenschappelijke inzichten, maar op getuigenissen van slachtoffers. Vermeersch vermijdt wijselijk op dit punt terug te komen. Het ondermijnt natuurlijk zijn bewering dat hij zijn opvattingen veranderde op basis van nieuw wetenschappelijk onderzoek, iets waarop hij zich graag beroept. De houding van Vermeersch in 1979 was blijkbaar evenmin gestoeld op serieuze wetenschappelijke inzichten, maar duidelijk vooral beïnvloed door de linkslibertaire denkbeelden van toen. Hij zegde er toen wel bij – en hij beklemtoont dat uitdrukkelijk – dat de stand van het toenmalig onderzoek een definitieve stellingname onmogelijk maakte. Maar dat belette hem toen toch niet alvast te pleiten voor een wetswijziging in de richting van een matiging van de strafrechtelijke beteugeling of minstens van een meer begrijpende rechtspraak (zie ook de bijdrage van collega Kurt Martens in DM van 3 februari 2011).

Over naar het punt dat mij vooral interesseerde. Vermeersch bekritiseert mijn opvatting dat mensen morele oordelen vellen op basis van traditie en de intuïties die men daarbinnen verwierf of meekreeg. Hij ontkent het bestaan van morele tradities, morele habitussen of moreel aanvoelen of besef niet. Ze kunnen blijkbaar heel breed verspreid, zelfs universeel voorkomen. Maar zij kunnen niet de uiteindelijke basis van morele oordelen vormen. Daarvoor is iets anders nodig buiten of boven de veelheid van (soms tegenstrijdige) tradities; iets zoals de confrontatie ervan met overkoepelende, universele waarden of principes. Deze bieden volgens Vermeersch een van traditie onafhankelijke, rationele basis voor het morele oordeel. Alleen op die basis kan men (soms) beslissen tot het behoud van ('ethisch hoogstaande') tradities. Ook kunnen volgens Vermeersch nieuwe denkbeelden of feiten opduiken; of kan onderzoek naar de *consequenties* van traditionele opvattingen nieuwe inzichten opleveren. Deze vereisen dan een onafhankelijke (her)beoordeling van het morele aanvoelen. Waar het op aankomt, is een traditie die in vraag wordt gesteld rationeel te kunnen verdedigen. En dat doe je niet "door naar die traditie te verwijzen".

Ik geloof niet in een van alle traditie of morele besef onafhankelijke, strikt rationele basis van moreel oordelen. Ik geloof niet in overkoepelende waarden en principes die zouden toelaten op een compleet onpartijdige manier morele tradities te vergelijken en te beoordelen. “In de uitoefening van onze autonomie mogen we derden niet schaden.” Is dat niet zo’n universeel, overkoepelend principe? Maar wat betekent niet schaden: alleen fysische schade, of ook psychische schade? Zijn er echter geen vormen van schade die niets met negatieve ervaringen te maken hebben? Kan men niet iemand posthuum schaden in zijn of haar goede naam? Wat een goede naam betekent, en hoe men precies in dat opzicht iemand kan schaden, ook posthuum, is niet in het luchtledige te bepalen; het veronderstelt vertrouwdheid met een concrete morele traditie. Het beroep op het universele principe helpt hier niet. Dat is op zijn best een abstracte afkorting voor iets anders. In tegenstelling tot Vermeersch, denk ik, dat oordelen over (andere) morele tradities of morele sensibiliteiten maar kan gebeuren vanuit het eigen, binnen een welbepaalde morele traditie gevormde, besef, aanvoelen of geweten. Dit morele besef kan natuurlijk door de confrontatie met interne ‘tegenstrijdigheden’ (zoals gebeurde in het geval van slavernij), of met andere vormen van moreel aanvoelen tot ‘aanpassingen’ genoopt zijn. Er is echter geen extern standpunt van waarop men over de morele vooruitgang in dat ontwikkelingsproces zou kunnen oordelen.

Feitenkennis of wetenschappelijk onderzoek kunnen ons inderdaad confronteren met de vraag of we ons moreel oordelen niet moeten aanpassen. Zo kan het inzicht dat bepaald gedrag (kleptomanie) niet in slechte intenties, maar in geestesziekte zijn oorsprong vindt, leiden tot een verandering in de morele houding: niet veroordelen, maar zorg verlenen. Maar dat nieuwe inzicht is alleen relevant omdat er al een moreel kader bestaat waarin toeschrijfbaarheid van verantwoordelijkheid een centrale rol speelt. Een andere mogelijkheid is dat wetenschappelijk onderzoek bijvoorbeeld zou kunnen uitwijzen dat verblijf in de gevangenis niet bijdraagt tot ‘correctie’ van gedrag bij gevangenen. Of we op basis van dat inzicht onze morele (en strafrechtelijke) houding tegenover gevangenisstraf moeten herzien en in welke zin, wordt niet bepaald door het wetenschappelijke inzicht in bepaalde consequenties op zich, maar door ons ethisch besef vooral wat betreft de eigenlijke zin van retributieve straf.

Mijn opvatting dat de meeste mensen in onze maatschappij zaken als incest, kannibalisme, pedofilie etc. zowel in 1979 als nu verwerpen *ongeacht* de eventuele afwezigheid van schadelijke gevolgen, meent Vermeersch te kunnen ontzenuwen door een verwijzing naar het kannibalisme na het bekende Andes-vliegtuigongeluk (over incest zwijgt hij wijselijk: dat zou wellicht teveel mensen tegen de borst stoten?). Het is me niet duidelijk wat hij met zijn voorbeeld precies wil aantonen. Dat sommige ‘normale’ mensen in bepaalde (extreme) omstandigheden hun ‘intuïtieve’ afkeer kunnen ‘overwinnen’ en het taboe doorbreken, doet, zo lijkt me, niet ter zake. Dat betekent immers niet dat het taboe niet meer geldt. Volgens Vermeersch hebben de betrokkenen wellicht gewoon een rationele afweging gemaakt van de twee keuzes waar ze voor stonden: hun afkeer involgen, of hun afkeer overwinnen en hopen terug te kunnen keren naar een leven met hun dierbaren. Vermeersch gaat hier volkomen voorbij aan de tragiek van de overschrijding van het taboe. Zelfs indien ze redeneerden in termen van consequenties, dan gaat het toch niet zomaar om een objectieve, rationele beoordeling van handelingsmogelijkheden en hun gevolgen. Anders zou

dit niet zo'n dramatisch gebeuren kunnen zijn, waar (sommige) betrokkenen (ook) achteraf niet overheen kunnen, en dat niet-betrokkenen perplex doet staan.

Op het einde van zijn bijdrage stuurt Vermeersch me via een citaat (van Spinoza *nota bene*) een laatste verwijt toe. In 'mijn' ethiek zou geen ruimte zijn voor het moeilijke, maar tegelijk voortreffelijke werk van argumentatie, feitenkennis, onderzoek en dergelijke. Dat bewist ik: al die zaken kunnen een (ondergeschikte) rol spelen in een 'traditionele' ethiek. Zoals David Hume al leerde, is er geen tegenstelling tussen morele sensibiliteit en moreel oordelen. De uitspraak van Spinoza heeft – even terzijde - niet de betekenis die Vermeersch er hier aan geeft. Ze wijst niet op het moeilijke, maar voortreffelijke karakter van de verstandelijke activiteit als zodanig, zelfs niet op het moeilijke en tegelijk voortreffelijke karakter van het *leven* volgens de ratio. Zij wijst vooral op het moeilijk te bereiken, en dus zeldzame niveau van leven dat bestaat in de intuïtieve kennis en de intellectuele liefde tot de God-Natuur. Spinoza vindt de ratio en haar praktijken niet de hoogste vorm van menselijk leven.
Ik vermoed dat de titel van Vermeersch' stuk 'De onbestaande moraal van HDD' niet van hem zelf komt maar, zoals gebruikelijk, de vondst is van de redacteur van dienst.

Vermeersch schrijft me wel degelijk een moraal toe; dus moet deze wel bestaan veronderstel ik? In elk geval is het zo dat een traditionele moraal kan bestaan én overleven ook al worden zijn taboes soms gebroken, ook al is daar een zekere evolutie in, ook al delen bepaalde (bijvoorbeeld verlichte) groepen in dezelfde samenleving niet (perfect) die moraal. De voortlevende afschuw voor pedofilie is daarvan een bewijs.

In DM van 4 februari 2011 verscheen een opiniestuk van Dirk Verhofstadt (broer van -) die het presteert om achter de bijdragen van Buekens, Martens en mezelf een (wereldwijd?) complot te zien van 'professoren van katholieke universiteiten' om Vermeersch en bij uitbreiding de gehele vrijzinnige gemeenschap in diskrediet te brengen bij de publieke opinie. Verhofstadt en consoorten lijken duidelijk maar al te blij met dit debat; nu kunnen ze Vermeersch ook nog eens voorstellen als een heilige en martelaar voor de verlichte zaak, en vooral nog eens alle registers open trekken om de kerk als geheel aan te vallen, zoals ze al maanden doen. Als men al van een complot kan spreken, eigenlijk beter van een delen in eenzelfde *pensée unique*, dan is het wel ten aanzien van de collusie van vrijzinnigheid en politiek correcte media (TV én geschreven pers) die elkaar constant napraten en bevestigen. De bijdrage van Verhofstadt toont, tot in zijn details, aan dat Etienne Vermeersch *de facto* (nog altijd) fungeert als de ideoloog van paars in zijn vooral neoliberale gedaante.

Voor meer over mijn opvatting over ethiek, zie Herman De Dijn, *Taboes, monsters en loterijen. Ethiek in de laatmoderne tijd.* Kapellen, Pelckmans – Kampen, Klement, 2003
Mijn opiniestuk in *De Morgen* van 31 januari ll. is te vinden op: www.hermandedijn.be (onder de rubriek 'Recente updates, etc.')

2/2/2011 De Morgen

De onbestaande moraal van Herman De Dijn

Een van de bekende 'drogredenen' in de toegepaste logica, is het 'stroman-argument': men geeft een simplistisch beeld van het standpunt van de tegenstrever en gaat daar dan dapper tegen te keer. Hoewel in mijn artikel van 1979 uitdrukkelijk stond dat een uitvoerige uiteenzetting over mijn ethiek meer nuancering zou vergen, blijven Buekens en De Dijn me een 'utilist' of 'consequentialist' noemen (DM 31/1). Ik ben dat niet, zelfs niet in een 'eudemonistische' of 'rule-utilitaristische' zin. Uit het boek dat ik met Johan Braeckman publiceerde, De rivier van Herakleitos (2008); uit mijn recente De ogen van panda (2010) en uit het boek met Dirk Verhofstadt Een zoektocht naar waarheid (2011), dat volgende maand verschijnt, blijkt dat mijn ethiek veel complexer is. De Dijn suggereert dat ik in '79 begrip betoonde tegenover pedofielen en er nu tegen fulmineer. Maar toen, zowel als nu, verzette ik mij radicaal tegen dwang en machtsmisbruik. De uitdrukkelijke voorwaarde voor de toelaatbaarheid van seksuele handelingen was: "Wanneer dit gebeurt op vrijwillige basis, door personen die zelfstandig kunnen beslissen... wanneer daardoor niemand wordt geschaad." Tot driemaal toe herhaalde ik dat we over die drie voorwaarden bij minderjarigen geen zekerheid hadden en dus geen definitief positief oordeel konden vellen. (zie: etiennevermeersch.be) In de meeste gevallen die professor Adriaenssens aanhaalt, hebben we de morele zekerheid dat aan die drie voorwaarden niet werd voldaan. We hadden toen wel weet van sommige oneerbare handelingen van priesters, maar niet van de ernst en de omvang ervan. Vooral wisten we niets van het schandelijke gebrek aan verantwoordelijkheidszin van de oversten.

Herman De Dijn heeft kritiek op de grondslagen van mijn ethiek, hoewel hij die niet kent. Ik ken de zijne ook niet, maar uit zijn tekst leid ik af dat hij morele oordelen velt op basis van 'traditie' en 'intuïtie'. Maar welke traditie, welke intuïtie? Een universele intuïtie en traditie plaatste de vrouw millennialang in een ondergeschikte positie tegenover de man. Tot ca. 1950 vond nagenoeg iedereen in Europa homoseksualiteit immoreel en zelfs misdadig. Voor de belangrijkste figuren op filosofisch, godsdienstig en burgerlijk vlak, was tot in de 17de eeuw de slavernij 'intuïtief' volledig aanvaardbaar. De doodstraf voor minderjarigen is nu nog in de VS bij de meerderheid 'traditie' en 'intuïtie'. Bouwt men zo een humane moraal op? Tradities kunnen evolueren, geeft De Dijn toe, maar volgens welke criteria? Als de meningen verdeeld zijn, heeft de traditie tegen elke abortus en tegen elke euthanasie dan de voorkeur? Of moet iedereen de intuïtie van De Dijn volgen? Kannibalisme kan volgens hem niet. Wel, enkele jaren geleden hebben, na een vliegtuigongeval in de Andes, enkele mensen zich kunnen redden door vlees van de dode passagiers te eten. Ze dachten vermoedelijk aan de vrouw en kinderen die ze bij hun dood zouden achterlaten en zo konden ze hun intuïtieve afkeer overwinnen. Ze wogen de 'gevolgen' van de ene keuze tegen die van de andere af. Wisten ze veel dat ze zich volgens De Dijn schuldig maakten aan 'consequentialisme'.

Voor iemand die in een ethisch hoogstaand milieu is opgevoed, is het nuttig een zekere intuïtie te hebben: een 'habitus' noem ik dat; en zonder ernstige argumenten moet men ook niet van een traditie afwijken. Maar morele problemen stellen zich juist wanneer die habitus en die traditie door nieuwe denkbeelden of feiten in het gedrang komen. Je verdedigt een traditie niet door naar die traditie zelf te verwijzen. Daarvoor zijn argumenten nodig: feitenkennis, onderzoek van de gevolgen van bepaalde beslissingen, vergelijking met overkoepelende waarden, enz. Collega De Dijn heeft het met dergelijke nuances blijkbaar moeilijk, maar inderdaad: "al het voortreffelijke is zowel moeilijk als zeldzaam".

Etienne Vermeersch, professor emeritus UGent
© 2011 De Persgroep Publishing